

SPRÁVY A RECENZIE

Významné životné jubileum slovenskej ukrajinistky Zuzany Hanudel'ovej

Meno doc. PhDr. Zuzana Hanudel'ovej, CSc., je úzko späté s prešovskou ukrajinistikou. Na Katedre ukrajinského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach pôsobila plných tridsať rokov (1960 – 1990), kde prednášala a viedla semináre zo synchronnej i diachrónnej jazykovedy, dialektológie, metodiky vyučovania ukrajinského jazyka a literatúry, zodpovedala za realizáciu pedagogickej praxe na základných a stredných školách s vyučovacím jazykom ukrajinským. Neskôr krátko pôsobila na Katedre slovanskej filológie bývalej Filologickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici ako prednášateľka jazykovedných disciplín pre poslucháčov študijného programu ukrajinský jazyk a literatúra (prekladateľstvo a tlmočníctvo). Tieto snahy bystrických slavistov o rozvoj ukrajinistiky na strednom Slovensku nenašli podporu vo vedení univerzity, preto tento odbor skončili iba poslucháči jedného ročníka (1998 – 2003). Odvtedy sa štúdium ukrajinského jazyka a literatúry realizuje v rámci dvoch študijných programov (učiteľstvo na základných a stredných školách a prekladateľstvo aj tlmočníctvo) iba na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove (PU v Prešove bola vyčlenená z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach k 1. januáru 1997).

Ani ako seniorka nezabúda na svoje bývalé pracovisko a aktívne sa zúčastňuje na vedeckých konferenciách, pracovných seminároch a stretnutiach, opouje dizertačné práce poslucháčov doktorandského štúdia v študijnom programe slovanské jazyky a literatúry – slavistika. Pri príležitosti jej osemdesiatych narodenín vyšiel zborník pod názvom *Ukrajnistika v slovanskom kontexte na začiatku nového tisícročia*. (Jazykovedný zborník vedeckých štúdií venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Zuzany Hanudel'ovej, CSc. Edit. M. Čižmárová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2009. 547 s.).

Zuzana Hanudel'ová sa narodila 9. júna 1929 v Pichniach pri Humennom. Ľudovú školu navštevovala v rodisku (1936 – 1943), maturovala na Ruskom gymnázium v Humennom (1951). Univerzitné štúdium začínala na Univerzite Komenského v Bratislave (ruský jazyk a literatúra) a po úspešnom absolvovaní prvého ročníka odišla v septembri 1952 študovať ukrajinský jazyk a literatúru na Odeskú štátnu univerzitu I. I. Mečnikova v Odesse v bývalom Sovietskom zväze. Po návrate v roku 1959 krátko pôsobila v Bratislave a v júni 1960 ju povolali na Katedru ukrajinského jazyka a literatúry novovzniknutej Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika (1959).

V oblasti vedeckovýskumnej práce sa jubilantka zamerala na štúdium ukrajinských (rusínskych, lemkovských) nárečí na východnom Slovensku. Dizertačnú prácu pod názvom **Побутова лексика українських говорів Східної Словаччини (Назви страв, посуду і кухонного начиння)** obhájila r. 1980 na Katedre ukrajinského jazyka Užhorodskej štátnej univerzity v Užhorode, kde pod vedením známeho užhorodského ukrajinistu a slavistu prof. J. O. Dzendzelivského, DrSc., absolvovala externú formu vedeckej aspirantúry. O dva roky neskôr bola menovaná za docentku v odbore ukrajinský jazyk (1982).

Uvedenú dizertačnú prácu rozšírila, doplnila a v roku 1981 ju vydala ako **prvý zväzok** jazykového atlasu **Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини (Назви страв, посуду і кухонного начиння)**. S uvedeným lingvistickým atlasom tematicky súvisí jubilantkina monografia **Народні страви і напої. Лексика українських говорів східної Словаччини** (1987). Je to prvá práca v slovenskej ukrajinistike, ktorá sa venuje výskumu a analýze nárečovej lexiky z tematického okruhu ľudové jedlá a nápoje. O dva roky neskôr Z. Hanudel'ová vydáva **druhý zväzok** jazykového atlasu **Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини. II. Ткацька лексика** (1989). Druhý zväzok je monografickým spracovaním tkáčskej lexiky, ktorá patrí k archaickej vrstve

slovnej zásoby skúmaných dialektov. Štruktúra atlasu je podobná ako v prípade prvého zväzku.

V štúdiu tematických okruhov slovnej zásoby ukrajinských (lemkovských, rusínskych) nárečí na severovýchodnom Slovensku jubilantka pokračovala aj v ďalších rokoch a výsledkom tejto práce je **tretí zväzok** jazykového atlasu **Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини. III. Назви будівництва і транспорту** (2001). Aj tento zväzok atlasu je zostavený na tých istých teoreticko-metodologických zásadách ako prvé dva zväzky. V tvorivej práci pokračuje aj na dôchodku, o čom svedčí v poradí už **štvrtý zväzok** špecializovaného lexikálneho jazykového atlasu **Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини. IV. Анатомічна та експресивна лексика** (2010). V prípade všetkých štyroch zväzkov lingvistického atlasu Z. Hanudelovej ide o významný príspevok k poznaniu týchto pomedzných dialektov nielen z hľadiska slovenskej a ukrajinskej dialektológie, ale aj z hľadiska výskumu jazykových kontaktov v karpatskom jazykovom areáli.

Významná je jej účasť na medzinárodnom výskumnom projekte **Общекарпатский диалектологический атлас** s koordinačným centrom v Inštitúte slavistiky a balkanistiky RAV v Moskve. Na realizácii tohto projektu sa podieľali dialektológovia z akademických a univerzitných centier z Ruska (Moskva), Ukrajiny (Lvov, Užhorod), Moldavska (Kišinev), Srbska (Belehrad, Nový Sad), Macedónska (Skopje), Maďarska (Budapešť), Slovenska (Bratislava, Prešov), Česka (Brno) a Poľska (Varšava, Krakov). Iniciátorom tohto projektu a neskôr predsedom Medzinárodného redakčného kolégia bol významný ruský jazykovedec, dialektológ a slavista prof. Samuil Borisovič Bernštejn, DrSc. Celokarpatský dialektologický atlas je lexikálno-sémantický typ lingvistického atlasu, ktorý bol zameraný na výskum karpatizmov a balkanizmov v jazykoch a nárečiach karpatského jazykového areálu. Výsledky tohto projektu boli prezentované na viacerých medzinárodných zjazdoch slavistov a vzbudili zaslúžený ohlas v karpatskej, slovanskej i svetovej lingvistike.

Ako bádatelka ukrajinských (rusínskych, lemkovských) nárečí na východnom Slovensku vedela, akú nezastupiteľnú hodnotu pre slovenských, ukrajinských, poľských a iných zahraničných dialektológov má jazykový atlas ukrajinských nárečí na východnom Slovensku od V. Lattu, ktorý po jeho predčasnej smrti (1921 – 1965) dlhé roky ležal nedokončený v archíve vydavateľstva SAV. Z. Hanu-

delová iniciovala vydanie atlasu, zhotovila mapy v tretej kapitole Lexika a v spolupráci s I. Ripkom a M. Sopoligom pripravili atlas do tlače, ktorý vyšiel r. 1991 pri príležitosti nedožitých sedemdesiatin V. Lattu pod názvom **Атлас українських говорів Східної Словаччини**. Pri tejto príležitosti vyšiel aj zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie s úvodnou štúdiou Z. Hanudelovej **Наукова спадщина Василя Латти і сучасний стан дослідження українських говорів Східної Словаччини**. In: *Наукові записьки*. 18. Red. M. Bobak et al. Prišiv: Sojuz rusyniv-ukrajinciv Slovackoji respubliky 1993. 240 s.

Pedagogická činnosť jubilantky do istej miery ovplyvnila publikačnú činnosť aj v oblasti vysokoškolských učebných textov a učebníc. Skúsenosti získané na pedagogickej praxi poslucháčov študijného programu ukrajinský jazyk a literatúra neskôr využila pri zostavovaní učebníc, metodických príručiek a študijných materiálov pre žiakov aj učiteľov stredných škôl a gymnázií s vyučovacím jazykom ukrajinským, napr.: **Українська мова для 8 класу ОДШ** (1964) (učebnica vyšla v troch vydaniach), **Збірник вправ для 5–8 класів ОДШ** (1979) a pod. Ako autorka a spoluautorka celkove napísala deväť učebníc ukrajinského jazyka pre žiakov stredných škôl, odborných učilíšť a gymnázií.

V spolupráci so svojou kolegyňou z katedry PhDr. A. Kundrátovou a s dvoma kolegyňami z katedry ukrajinského jazyka Užhorodskej štátnej univerzity v Užhorode doc. I. Filakovou, CSc., a doc. O. Pyskačovou, CSc., pripravila celkove päť titulov skript z úvodu do štúdia jazyka, z fonetiky, morfológie, syntaxe a štylistiky ukrajinského jazyka, ktoré doposiaľ využívajú študenti ako učebné materiály. Tri tituly skript pripravila pre učiteľov stredných škôl a gymnázií na postgraduálnom štúdiu. Z oblasti konfrontačného výskumu slovanských jazykov v prostredí školskej praxe bola jej rigorózna práca **Методика порівняльного викладання української, словацької і російської мов у 6–9 класах ОДШ**, na základe ktorej získala titul PhDr. (1968).

Z oblasti dejín spisovnej ukrajiny vydala v spolupráci s J. O. Dzendzelivským **Словник української мови Я. Ф. Головацького** (1982) a v roku 1990 takmer neznámu prácu z 18. stor. **Граматика Арсенія Коцака**. Z jej najznámejších štúdií spomenieme **Územné členenie ukrajinských nárečí východného Slovenska**, ktorú jubilantka predniesla na XI. medzinárodnom zjazde slavistov v Bratislave (1993) a ktorá bola uverejnená v časopise *Slavica Slovaca*. V uvedenom texte

predložila slovenskej i zahraničnej slavistickej verejnosti členenie areálu ukrajinských (lemkovských, rusínskych) nárečí na východnom Slovensku na základné skupiny, podskupiny a enklávy, z ktorého sa dodnes vychádza.

K láske k dialektológii viedla aj svojich študentov, preto pod jej vedením boli napísané desiatky diplomových, rigorózných a dizertačných prác venovaných výskumu ukrajinských (lemkovských) nárečí na východnom Slovensku. Oponovala a recenzovala práce svojich študentov, kolegov a spolupracovníkov, bola členkou komisií na štátnych záverečných skúškach, rigorózneho komisie a odbornej komisie na získanie vedeckej hodnosti kandidát filologických vied v odbore ukrajinský jazyk. Bola pozývaná ako oponentka alebo členka habilitačných či inauguračných komisií vo vednom odbore slovan-ské jazyky a literatúry.

Pri príležitosti vzácneho životného jubilea srdečne blahoželáme pani docentke a želáme jej veľa zdravia, šťastia, rodinnej pohody, veselej mysle a radosti z dosiahnutých úspechov na poli vysokoškolskej ukrajistiky na Slovensku.

Júlia Dudášová-Kriššáková

Zasadnutie Komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov v roku 2019

V starobyľom ukrajinskom meste Černivce (boli najvýchodnejším mestom Rakúska-Uhorska) sa stretli v dňoch 19. – 20. júna 2019 členovia Komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov, aby zhodnotili svoju prácu od minuloročného stretnutia v Belehrade a zároveň predniesli na konferencii s názvom *Вариантность и кодификация славянских литературных языков: исторические, территориальные, социальные, стилистические аспекты* svoje príspevky. Zasadnutie komisie vrátane konferencie sa konalo na Černivskej štátnej univerzite Jurija Feďkoviča. Starostlivo ho pripravila členka komisie Ľudmila Tkačová (Людмила Ткач), profesorka ukrajinského jazyka na Filologickej fakulte. V úvode sa prítomným prihovoril rektor univerzity profesor Roman Petrišin, dekan Filologickej fakulty profesor Boris Bunčuk a rokovanie otvorila predsedníčka komisie profesorka Hana Gladková z Karlovej univerzity v Prahe.

Konferencia sa konala v malej aule rektorátu. Uvádzame referentov podľa poradia vystúpenia.

Juraj Glovňa (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) v príspevku *Hattalova pravopisná úprava vo vývine slovenského pravopisu* analyzuje z lingvistického a politicko-spoločenského hľadiska dva „zdroje“ následnej úpravy Štúrovho pravopisu (katolícky a evanjelický), ktorými sa presadili niektoré etymologické prvky, najmä sa zaviedla graféma „y“ (tu mal rozhodujúce slovo M. M. Hodža), a uzákonil sa variant platný dodnes. Veľjko Brborić (Велько Брборић, Filologická fakulta Belehradskej univerzity, Srbsko) v referáte *Правопис на фону друштвено-историјских процеса* sa venuje vývinu srbského pravopisu na pozadí fungovania variantnosti, a to z dvoch hľadísk: z hľadiska sociolingvistického a z hľadiska historického. V tom prvom hľadisku zohľadňuje sociálno-politický kontext a v druhom inherentný historický vývin srbčiny, pričom oba prístupy organicky spája. Naznačil, ako súvisia pravopisné úpravy s politickými zmenami v jednotlivých štátoch. Jana Schulz-Šolčina (Serbski institut v Budyšine / Institut za sorabistiku na Univerzite v Lipsku, Nemecko) v príspevku *Sorabistiki rečespyt – slowjanske tradicije a aktualne Projekty* hovorila o vývine sorabistiky tak, ako ju reflektujú dve významné inštitúcie: Srbský inštitút v Budyšine a Inštitút sorabistiky na Univerzite v Lipsku, a to z historického, ako aj súčasného hľadiska. Priblížila tiež aktuálne projekty oboch inštitúcií súvisiace s digitalizáciou, najmä projekt morfológického generátora *soblex*, a projekty zo spolupráce s pražskou Karlovou univerzitou a s Univerzitou Ivana Franka vo Lvove. Božo Čorić (Божо Чорић, Filologická fakulta Belehradskej univerzity, Srbsko) v referáte *Лексикографска и кодификација од вишетомика ка једнотомнику* načrtáva proces selekcie lexém z viacčlenných synonymických radov (ktoré označujú identický denotát) vo viaczväzkových slovníkoch až po jednozväzkový slovník. Ako ilustráciu si vyberá lexému „okuliare“, t. j. predmet, ktorý pomáha ľuďom zlepšovať zrak (*направе која помаже људима да побољшају свој вид*). Uvádza, že v slovníku *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1959 – 2017, má 20 zväzkov) je 32 lexikálnych jednotiek, v slovníku *Речник српскохрватског књижевног језика* (1967 – 1976, má 6 zväzkov) je 19 lexém a napokon jednozväzkový *Речник српског језика* (2007 a 2011) má 10 lexém, z toho po odrátaní internacionalizmov a výpožičiek ostávajú lexémy *наочаре, наочари, наочале, наочали*, avšak prednosť sa dáva forme *наочаре*. Slavomír Ondrejovič (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bra-

islave) v stati *Kodifikácia spisovnej slovenčiny a princíp variantnosti* konštatuje, že v ostatných desaťročiach sa zmiernila ostrosť medzi spisovnou varietou a bežne hovorenou štandardnou slovenčinou. Zastáva názor, že je produktívnejšie opisovať súčasný stav jazyka v deskriptívnych jazykových príručkách ako „vnucovať“ užívateľom normu, ktorá je kodifikovaná v súčasných kodifikačných príručkách. Deskriptívny (nie preskriptívny), teda odporúčací charakter, má podľa neho nová publikácia *Sprievodca slovenským jazykom* (Bratislava: Slovak Academic Press, 2019). Vojko Gorjanc (Filozofická fakulta Lubľanskej univerzity, Slovinsko) v referáte *Digitalni medij in demokratizacija v opisu jezikovnega standarda* upriamil pozornosť na fungovanie médií v čase intenzívnej digitalizácie v procese demokratizácie a na ich možný vplyv na formovanie spisovného slovinského jazyka. Hana Gladkova (Filozofická fakulta Karlovej univerzity v Prahe, Česko) v príspevku *Specifika variantnosti standardního jazyka u nerodilých mluvčíc (čeština ruskojazyčných mluvčích)* pertraktuje variantnosť ako zdroj vývinu v ponímaní Pražskej školy (potenciálnosť, pružná stabilita a iné). Vychádza z vlastných sociolingvistikých výskumov českého jazyka a respondentov s ruským materinským jazykom a výsledky dynamiky variantnosti zovšeobecňuje. Aleksandar Milanović (Александар Милановић, Filologická fakulta Belehradskej univerzity, Srbsko) v príspevku *Варијантност као обележје славеносрбске епохе развоја српског књижевног језика* naznačil úsilie vzdelancov 19. storočia o kodifikáciu „celosrbského“ spisovného jazyka a analyzoval pritom variant, ktorý bol známy pod názvom „slavenosrbský jazyk“ a ktorý sa tiež podieľal na formovaní spisovnej srbčiny. Prednáška Lýdie Gnaťukovej (Лідія Гнатюк, Filologická fakulta Kyjevskej štátnej univerzity Tarasa Ševčenka, Ukrajina) *Акцентуаційні варіанти в українській літературній мові: діахронний вимір* bola venovaná variantnosti prízvuku v ukrajinskom spisovnom jazyku na pozadí historického vývinu. Profesorka Gnaťuková poukázala na dynamický (niekoľko storočí trvajúci) vývin prízvukovania v substantívach, adjektívach, slovesách a príslovkách v rozličných kontextoch, čo nachádzalo odraz v západo- aj východoukrajinských lexikografických tradíciách. V referáte poukázala aj na vplyv poľského a ruského jazyka. Ludmila Tkačová (Людмила Ткач, Filologická fakulta Univerzity Jurija Feďkoviča v Černivciach, Ukrajina) sa prezentovala dvoma príspevkami. V prvom s názvom *Формування варіантів української літературної мови в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.: досягнення та вплив на становлення й кодифікацію сучасних норм* sa

venovala variantom ukrajinského spisovného jazyka v druhej polovici 19. storočia. Ukázala, ako sa premietli do normy a jej kodifikácie. Spoluautorkou druhého príspevku bola Anna Zakutňa (Анна Закутня) s názvom *Варіантність як стилістичний маркер українських рекламних текстів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.* V ňom autorky vstupujú do oblasti variantnosti v štylistike reklamných textov. Markus Giger (Filozofická fakulta Karlovej univerzity v Prahe /Zürich, Česko/Švajčiarsko) vyznačil v príspevku *Диглосия как конструкт* miesto diglosie v typológii jazykových situácií. Vychádzal z pražského štrukturalizmu a z Ch. Fergusonu, ktorý za základný rys diglosie pokladá nepoužívanie spisovného jazyka v informálnej komunikácii. Z toho vyplýva, že spisovný jazyk v diglosnej komunite nie je vlastným materinským jazykom, pretože sa nepoužíva pri komunikácii s malými deťmi. Medzi oboma variantmi (vysokým a nízkym) jestvujú pravidelné fonologické a morfológické korelácie. Krešimir Mićanović (Filozofická fakulta Univerzity v Záhrebe, Chorvátsko) v príspevku *Рječник двiju matica. Polemike o književnom jeziku i njegovim varijantama* (1968 – 1971) ukázal, ako sa vyvíjali dva dnes už samostatne fungujúce národné a štátne jazyky: chorvátčina a srbčina a v akej variantnosti popri sebe existovali. Vo svojich úvahách vychádzal z lexikografických diel a zahrnul do nich aj dynamiku vývinu jazykových zmien v Bosne a Hercegovine a v Čiernej Hore. Diana Ivanová (Диана Иванова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Bulharsko) v referáte *Езиковият въпрос в обществените дискусии през българското възраждане* analyzuje diskusie, ktoré súvisia s koncepciami vývinu bulharského spisovného jazyka v epoche národného obrodzenia, v ktorého centre sú kľúčové otázky normy a kodifikácie spisovného jazyka, ďalej otázky teórie spisovného jazyka, gramatiky a terminológie.

Z príspevkov, ktoré odzneli na zasadnutí komisie, vyjde zborník. Členovia komisie sa dohodli na mieste budúročného stretnutia: bude ním Viedeň.

Juraj Glovňa

Správa z konferencie „Axiologický výskum slovanských jazykov“

V dňoch 2. a 3. 10. 2019 sa na pôde Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV v Bratislave uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia pod názvom „Axiologický výskum slovanských ja-

zykov“, ktorá bola nielen úspešným pokračovaním, ale zároveň i zavŕšením radu pracovných stretnutí a kooperatívnych výskumných aktivít medzinárodného tímu tvoreného pracovníkmi slavistických výskumných inštitútov Slovenskej, Ruskej a Bulharskej akadémie vied. Spolupráca menovaných pracovísk sa realizovala v rámci projektu Era-Net Rus „*Linguistic and Ethnocultural Dynamics of Traditional and Non-traditional Values in the Slavic World*“, ktorého vedúcou riešiteľkou bola prof. Irina Sedakovová z Inštitútu slavistiky RAV v Moskve. V rámci menovaného projektu sa už v roku 2018 konala konferencia v Sofii v Bulharsku, ktorej zborníkový výstup „*Взгляд на славянскую аксиологию*“ bol aktuálne vydaný a sprístupnený verejnosti.

Prvý konferenčný deň na ostatnom stretnutí v Bratislave otvoril svojím referátom o hodnotových parametroch uvažovania a rozprávaní o Bohu v jazykovom obraze sveta profesor Peter Žeňuch. Profesorka Elka Mirčeva následne analyzovala kresťansko-pohanské styky odtlačujúce sa v pramenných materiáloch písaných v bulharskom jazyku, pričom si všimla cudzie jazykové výpožičky a jazykové hybridy v pomenovaniach stredovekých pohanských svätých. Profesorka Marija Kitanová pracovala s aktuálnym bulharským jazykovým korpusom, ktorý jej slúžil ako prameň konceptuálnej analýzy lži v bulharskej frazeológii. Profesorka Irina Sedakovová s pomocou materiálu z vybraných etnolingvistických slovníkov sledovala hodnotový obraz „pozitívneho“ a „želateľného“ cez pohľad na „negatívne“ a „neželateľné“ v konkrétnych slovanských kultúrnych spoločenstvách, zdôrazňujúc, že každá spoločenská hodnota má nutne svoj protipól. Docentka Kalina Mirčeva-Pejčeva pozornosť venovala axiómam prítomným v apokryfných modlitbách starobulharskej literatúry. Docentka Katarína Žeňuchová skúmala hodnotové performancie a úrovne verbalizácie opozície zdravie – choroba v naratívnych žánroch ľudovej prózy – predovšetkým na materiálovej báze folklórnych textov Samuela Cambela. Doktorka Marina Valenciovová si v dostupných pramenných materiáloch slovenskej ľudovej kultúry všimla prejavy a formy bolesti, prípadne zákazy s ňou spojené. Prvý konferenčný deň uzavrela docentka Joanna Kirilovová referátom, v ktorom skúmala koncept mladosti a jej stereotypov v bulharskom jazykovom materiáli.

Nasledujúci deň pokračovala konferencia výstupom docentky Vanje Mičeveovej k téme axiologických aspektov konceptov dňa a noci vo vybraných stredovekých prameňoch bulharskej proveniencie, v ktorých sa zmieňovali roz-

ličné nadprirodzené bytosti spojené s dňom či nocou. Profesorka Mariana Cibranska-Kostova komentovala jazykové, etnokultúrne špecifiká a stereotypy vyskytujúce sa v písomnej pamiatke „*Прение на Панагийот с Азимит*“. Doktorka Svetlana Vašíčková sa sústredila na hodnotové prejavy či aspekty sviatkov a sviatočných momentov v textoch byzantsko-slovanskej duchovnej kultúry. Doktor Lubomír Gábor sledoval s využitím metodickej línie teórie memetiky uplatňovanie a variácie motívu kameňa ako predmetu spravodlivosti a práva vo vybraných textoch pomoransko-rujanského kultúrneho okruhu. Doktor Nikita Gusev analyzoval z hodnotového hľadiska formy a osobitosti demokracie i politického systému v Bulharsku v 19. a 20. storočí. Zmeny a vývin náhľadov i názorov na konkrétne materiálové hodnoty na základe textovej bázy bulharských súdnych protokolov o delení majetku z obdobia 18. storočia rozoberala vo svojom príspevku Anna Leontjevová. Rokovanie ukončila Jekaterina Struganovová referátom o pamäti zeme ako forme axiómu, vychádzajúc z pramenných materiálov turecko-slovanskej (bulharskej) proveniencie.

Konferencia „*Axiologický výskum slovanských jazykov*“ sa niesla v duchu analýzy rôznych foriem a významov hodnôt v jazykoch a kultúrach slovanskej proveniencie. Jednotlivé referáty, využívajúce rôzne metodické prístupy a skúmajúce rozmanité spoločenské hodnotové rámce, potvrdili skutočnosť, že téma axiológie je nielen noeticky bohatá, ale zároveň prakticky nevyčerpatelná a aktuálna. Tým oprávnenne žiada o pozornosť odbornej i laickej verejnosti.

Lubomír Gábor

HENZELMANN, M. (ed.): Linguistik als diskursive Schnittstelle zwischen Recht, Politik und Konflikt. Studienreihe Schriften zur Slavistik, vol. 42. Hamburg: Dr. Kovač, 2018. 318 s.

Славистичка лингвистика је изузетно занимљива из различитих угла: разматра синхрону и диасхрону перспективу као и шаролике форме савремених дискурса. Зборник радова издан под редакцијом немачког слависте Мартина Хенцелмана, тренутно научни сарадник Института славистике Универзитета у Хамбургу,

се бави нарочито тим аспектима. Публикација садржи стручне радове са научне конференције одржане и организоване од стране редактора 2017. године на Техничком универзитету у Дрездену.

Аутори у првом делу књиге (с. 15-84) анализирају веома важну област у лингвистици, нарочито значај правног језика. Актуелност ове тематике се види већ у томе да Европска унија тражи често адекватну правну лексику која ће бити обавезна за све државе чланице.

Случај словеначког језика у том контексту проучава Алена Кецбек. Она детаљно указује на утицај италијанског и немачког језика на правни језик у Словенији. Истовремено, аутори анализирају и историјску динамику руског језика: текст Лиљане Голетјани је посвећан правној култури у Русији у времену великих реформи и метадискурсу Сергеја И. Зарудног, а Холгер Кусе коментарише „Писмо студенту“ које је Лав Толстој послао Лаву Петражицком. Мартин Хенцелман представља свој емпиријски материјал из Пољске и дискутује могућности за увод правног језика у природне паркове.

Студије другог дела (с. 87-176) су посвећане питању историјског развоја словенских језика. Андраш Золтан проучава рутено-руске језичке контакте у XV веку, а Роберт Дитман објашњава улогу Чешке за разноврсност словенских језика у литургији. Осим тога, Рубен Бивалд описује стари китаби XVII века, који су записани арапским словима. Александар Бениш даје увод у језичку слику Русије до њене државности, а Хелмут Шалер карактерише македонски језик као врло сличан бугарском.

Трећи део публикације (с. 179-197) састоји се од студије које разматрају политичке и језичке појаве у пракси. Дакле, Јекатерина Захарчук представља један пројекат спроведен са избеглицама у Аустрији, док Милена Јорданова документује положај турског језика као стручни предмет у Бугарској.

Као трећи део, такође је и четврти део (с. 201-235) прегледан: питања правног превода и тумачења су у фокусу аутора. Радегундис Штолце указује на основе квалитетног правног превода и даје јасне критеријуме за успешну реализацију преводиоца. Даље, Михај Драганович информише о изузетно сложеним језичким изазовима у вези са спровођењем накнадног нирнбершког суђења.

Пети део књиге (с. 239-307) је посвећен проблематици агресије у језику – тема која је беспо-

говорно актуелна у руско-украјинском оружаном конфликту на територији источне Украјине. Због тога, радови у овој секцији су фокусирани на данашњу ситуацију у Русији и у Украјини. У вези с тиме, Марина Желтухина и Анатолиј Омелченко дају примере за концептуализацију непријатељства у руском медиалном дискурсу, међутим, Марина Шарлај говори о фундаменталној идеолошкој основи различитих агресија у Русији. Владимир Карасик детаљно разгледа нарочито мутна значења речи, а Маријана Новосјолова и Јекатерина Јапура воде дискусију о терминологији конфликта и њиховог утицаја на отвореност у украјинском друштву.

На крају публикације читалац добија неке кратке информације о ауторима сваког рада (с. 311-315).

Као закључак је неопходно да се вратимо пажљиво на увод: цела конференција и зборник радова као њен резултат били су финансирани немачком програмом под насловом Exzellenzinitiative (Иницијатива за одличну науку у Немачкој). То већ говори за себе, јер сложеност подршке јесте, нажаљост, реални проблем у савременој филологији. Скупљење приказаног материјала јесте, дакле, корак у правом смеру, и помагаће да се промовише славистичка лингвистика и њено значење у Европи. Аутори су међународно признати специјалисти, чланци су јасно и логично уређени и полазне тачке су аргументовано објашњене. Пре свега, богати зборник у целини је беспрекорно користан материјал за стручну јавност. Стога, без сумње треба препоручити рецензован зборник свима ко се активно интересује за славистичку лингвистику.

Драган Јанковић

NEMEC, R.: Ockham on Ethics : Some perspectives on the context of moral issues, 1st edition.

Warszawa: Wydawnictwo naukowe Collegium Bobolanum, 2018. 84 s.

Monografia Rastislava Nemca pozostáva z troch detailne členených kapitol, ktoré na seba logicky nadväzujú a zároveň zrkadlia, nakoľko sa autor venuje Ockhamovi dlhodobo, komplexne a kon-

textuálne.¹ Úvahy o etickom učení stredovekého františkánskeho filozofa a teológa totiž nemožno odtrhnúť tak od kontextu systematického filozofického skúmania jeho diela (metafyzika, teória vedy a filozofia jazyka), do ktorého je jeho etika pevne zasadená, ako ani od dejinno-filozofických súvislostí (receptia Aristotela v 13. storočí, kľúčový rok 1277 a pod.). Práve týmto kontextom a jeho hermeneutickou analýzou je téma stredovekých etických konceptov zaujímavá nielen z hľadiska filozofie, ale tiež jazykovedy a logickej sémantiky.

Vďaka detailnému členeniu práce má čitateľ prehľad o kontexte, bez ktorého nemožno stredovekého filozofa úspešne interpretovať, a zároveň mu autor svojou interpretáciou ponúka vhodný hermeneutický kľúč, pomocou ktorého možno vstúpiť do tejto problematiky.

Prvý tematický blok, ako základ pre pochopenie Ockhamovej etiky, je pochopenie pojmu veda v mantineloch stredovekého uvažovania. V dnešných odborných kruhoch sa len zriedkavo stretne s chápaním pojmu vedy, ktorý by denotoval len na prírodovedné skúmanie. Takýto typ scientizmu a technokratickej úzkoprstosti je viac-menej reliktom minulosti, i keď o jeho eliminovanie sa hodno snažiť neustále. Jednou z dobrých ukážok toho, že aj pojem vedy sa vyvíja, je staroveko-stredoveká diskusia o tomto pojme. Veda je podľa Aristotela kognitívny habitus (*héxis*), ktorý je spojený s poznáním nevyhnutných princípov. Veda ako habitus zdokonaľuje naše poznávanie, no pre Ockhama, ako zdôrazňuje Nemeč, je vedecké myslenie uzavreté v logike jazyka, dedukcii všeobecných súdov a nevyčerpáva naše kognitívne možnosti úplne. Aj Ockham, podobne ako iní interpreti Aristotela, uvažuje o predmete vedy ako vete záveru a subjekt vedy potom predstavuje logický výraz a správna logická operácia.

¹ Z autorových prác, štúdií a monografií k stredovekým štúdiám hodno spomenúť predovšetkým tie najdôležitejšie, ktoré sa týkajú problému etiky i kontextu jeho filozofie: Nemeč, R.: K niektorým aspektom chápania cnosti u Viliama Ockhama. In: *Studia Theologica*, roč. 19, 2017, č. 3, s. 25-44, Nemeč, R.: *Oratio mentalis* u neskorého Ockhama. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013. Porov. Nemeč, R. – Lichner, M. – Chabada, M. – Andoková, M. (eds.): *Pluralita myslenia v tradícii kresťanského staroveku a stredoveku*. Trnava: Dobrá kniha, 2014, Nemeč, R.: K problematike signifikácie u Williama Ockhama. In: *Filozofia*, roč. 66, 2011, č. 1, s. 24-34, Nemeč, R.: Heroická cnosť. Periférie individuálneho a sociálneho myslenia v neskorom stredoveku. In: *Rajský, A. – Weisenganger, M.: Pomoc druhému na ceste cnosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, s. 15-38.

Ockham, ktorý v kontexte vedeckého poznania zdôrazňuje aj evidenciu a empirickú skúsenosť, zároveň tvrdí, že takýto vedecký spôsob uvažovania a získavania pravdivého poznania nie je ničो špecifické, ale univerzálnym habitom rozumných bytostí. Evidencia ničoho je empiricky a intuitívne nahliadnuteľná a dospieť k poznaniu ničoho bez ohľadu na detailnosť neskoršieho vedeckého dokazovania v rámci parametrov sylogizmu je oveľa jednoduchšie aj pre toho, kto sa nevenuje bádaniu v striktnom vedeckom zmysle. I keď Ockham tvrdí, že vedecké tvrdenie si môže nárokovať univerzálnu platnosť, v jeho diele už možno badať náznaky posunu k užšiemu vzťahu medzi deskripciou, vedeckou teóriou a ontologickým záväzkom. Morálna veda je aplikáciou teoretického poznania, ktoré je zviazané nielen s intelektuálnou činnosťou, ale aj empirickým poznáním a skúsenosťou. Táto myšlienka je celkom prirodzeným vyústením Ockhamovho chápania vedy a presahom metafyziky, filozofie jazyka a pod. do oblasti etiky a teológie.

Nemečova interpretácia Ockhamovho chápania vôle ukazuje prirodzené chápanie pojmu slobody. Sloboda je absenciou nátlaku. Sloboda je opak otroctva a napokon je sloboda opakom determinácie inštinktom. Ľudská sloboda je teda opakom nevyhnutnosti kauzality z prírody. Ockham, ako uvádza Nemeč, zdôrazňuje logický dôsledok slobody, ktorá nemôže byť z povahy veci ničím obmedzovaná. To ho vedie k radikálne pôsobiacim záverom, ktoré akoby strhávali bezproblémovosť vzťahu teológie a filozofie. Ockham nie je len filozoficky mysliaci teológ, ale aj teologicky zmyšľajúci filozof. To celkom prirodzene vedie k stretu medzi perspektívami týchto oblastí skúmania. Dôkazom toho je podľa Nemeča práve problematika slobodnej vôle. Tá je nasmerovaná na svoj finálny cieľ, ktorým je stav blaženosti. Slobodná vôľa je predpokladom morálnosti a zdrojom cnosti.

Posledné časti skúmania etiky Viliama Ockhama venuje Nemeč načrtnutiu jeho koncepcie svedomia a vzťahu medzi intelektom, vôľou a tzv. *recta ratio*. Ak by mal čitateľ pochybnosti o aktuálnosti či inšpiratívnosti čítania Ockhamovho etického myslenia, tak analýza jeho chápania svedomia je jednou z tých otázok, ktorá má čo ponúknuť aj dnešnej kresťanskej i sekulárnej etike. Význam Ockhama v etickej tradícii nespočíva len v uvedených špecifikách a nuansách aristotelizmu 13. a 14. storočia. Ockhamom sa začína jedna svojbytná metafyzická paradigma. Metafyzika už nie je náukou o súcne, ale o pojmoch a v dejinách filozofie dochádza k prvému obratu k jazyku. Táto

paradigmatická zmena má dosah aj na etiku a chápanie vedy ako takej. Kritériom vedeckosti je pojmová deskripcia, ktorá sa opiera aj o skúsenosť. Do uvažovania o dobre sa tak dostáva motív, ktorý sa v etike explicitne objavuje až v 20. storočí: od skúsenosti k slovu a od slova ku skúsenosti.

Lukáš Jeník